

Sporen uit het verleden

Waarnemingen tijdens de renovatiewerken van de Dierkosttoren in 2009

Johan FRANÇOIS

Bij de langverwachte renovatiewerken aan de 13de eeuwse Dierkosttoren, gestart in januari 2009 en beëindigd in oktober 2009, zijn sporen uit het verleden belicht en gewist. Elke gebruiker, elke functie die de toren kende, liet zijn sporen na. Door bouwtechnische ingrepen, herstellingswerken maar ook soms door het onbewust achterlaten van zaken. Het zijn deze sporen die het verhaal maken.

Het is als liefhebber van de Geraardsbergse geschiedenis met een bijzondere interesse voor archeologie en als zoon van architect Herman François, een voorrecht geweest de renovatiewerken aan de Dierkost van op de eerste rij te kunnen volgen. Naarmate de werken vorderden zag ik meer en meer details tevoorschijn komen en verdwijnen. Wetende dat na de renovatiewerken, van dit alles zo goed als niets meer terug te vinden zou zijn wil ik met dit artikel via tien waarnemingen teruggaan in het verleden van de toren.

Waarneming 1

Op de eerste verdieping aan de binnenkant van de voormalige rood geschilderde laaddeur in de gevelwand kant Boerenhol (deze werd afgeschaft bij de verbouwingswerken, zie ook waarneming 4) vinden we het detail van de meest recente datum. Het is het meest eenvoudig te determineren voorwerp zowel in tijd als in functie, een gedateerde klever. De jaarkalender - klever uit 1979 van de toenmalige VVKS-VVKM (heden *Scouts en Gidsen Vlaanderen*)

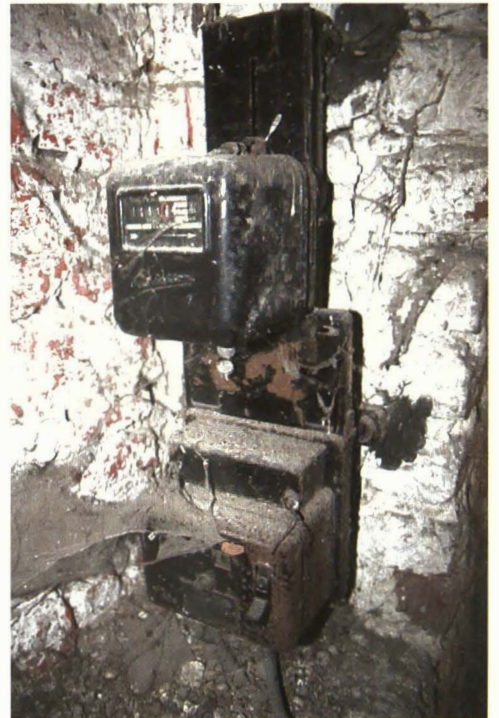

Jaarkalender VVKS-VVKM. (Foto: Johan François februari 2008)

(¹) werd aangebracht door de scouts uit die tijd die gedurende de periode 1978-1981 de toren als scoutslokaal gebruikten. (²)

Waarneming 2

Vrij opvallend is de elektriciteitsmeter op de eerste verdieping die zich in een nis bevindt, links van hoger vernoemde rode toegangsdeur (zie ook waarneming 4). (Deze teller werd tijdens de renovatiewerken op dezelfde plaats door een nieuwer model vervangen.) De uit de jaren 1960 daterende teller is een belangrijk aanknopingspunt in deze tocht door het verleden. Op 13 maart 1965 beslist het College van Burgemeester en Schepenen het gebouw aan te sluiten op het elektriciteitsnet. (³) Men mag er dus van uitgaan dat deze teller halfweg de jaren 1960 in de toren werd opgehangen. In de periode 1965 tot 1970 werd de Dierkosttoren aan de hoogstudentenclub *Pan 63* als vergaderplaats verhuurd voor 1.500 frank per jaar. (⁴)

Oude elektriciteitsmeter in nis op de eerste verdieping waar heden de nieuwe teller hangt. (Foto: Johan François februari 2008)

Waarneming 3a

Het is voor volgende vondst dat de elektriciteitsteller een belangrijk

(¹) In 1982 richtte de verbondsraad van VVKM-VVKSM statutair de VVKSM op. Op 13 mei 2006 besliste de verbondsraad om de naam te veranderen in "Scouts en Gidsen Vlaanderen", www.scoutsengidsenvlaanderen.be, 09-2011.

(²) J. DE RO e.a., *De Muur Rond Geraardsbergen. Van gesloten naar open stad*, Geraardsbergen, 2009, p. 208.

(³) *Ibidem*.

(⁴) *De Dierkost*, in *Geeraard* van 10 oktober 1965, p. 1; SAGer (Stadsarchief Geraardsbergen).

aanknopingspunt is. Wie in het verleden door het Boerenhol liep en omhoog keek naar de Dierkosttoren, zal zeker de ingemetselde flessen in een muuropening op de eerste verdieping zijn opgevallen. Nog op de eerste verdieping was een muur flessen opgemetseld in de opening van een schietgat dat uitgaf op de binnenkoer van het café *Boerenhol*. Uit de nog intacte flesetiketten zijn data verschenen tussen 1946 en 1956. Wetende dat de Dierkosttoren tussen 1950 en 1965 als stadsmagazijn dienst deed, ⁽⁵⁾ zou men vermoeden

dat het stadsambtenaren waren die deze flessen inmetselden. Bij het verwijderen van de flessenwand kwam echter het ware nut en doel van dit 'kunstwerk' naar boven. Daar waar de flessen in de muuropening kant Boerenhol enkel ter vervanging van een raam dienst deden - en vermoedelijk de tocht en andere klimatologische aspecten dienden te weren - vormden deze ter hoogte van het schietgat kant café een decoratieve lichtbakwand (Het schietgat stond niet in verbinding met de buitenlucht en was voorheen reeds met gevelste-

Een van de vele uitgebroken flessen met nog leesbaar etiket: 'Chateau Canon La Gaffeliere 1er Cru Saint-Emilion 1947'. (Foto: Johan François augustus 2008)

Nis met ingemetselde flessenwand voor de renovatie. (Foto: Johan François februari 2008)

Nis na de renovatie. (Foto: Johan François september 2011)

nen dichtgemetseld, het werd tijdens de renovatiewerken geaccentueerd en met de rest van de muren mee bekleed, maar niet opengebroken). Tussen deze flessen en de torenwand waren twee lampen aangebracht wat het geheel tot sfeerverlichting maakte in de vorm van een lichtbak. Deze kon enkel nuttig zijn indien de toren van elektriciteit was voorzien, dus na 1965 met het aansluiten van de toren op het elektriciteitsnet.

Het moeten vermoedelijk studenten geweest zijn die de verzameling drank tijdens "het vergaderen" verzet hebben. Een voorraadjie drank van ± 14 jaar oud of zal het toch maar het leeggoed van papa en mama geweest zijn? Even snel gerekend is de gemiddelde leeftijd van deze studenten nu 65 jaar, dus moeten er nog getuigen van dit gebeuren te vinden zijn! ⁽⁶⁾

De flessenwand werd tijdens de renovatie uitgebroken en het zichtbaar gekomen schietgat opengelaten.

Waarneming 3b

De enige fles van niet alcoholische drank die aangetroffen werd is een limonadeflesje van *Straalbronnen* uit Etikhove. Dergelijke flesjes citroen of

⁽⁵⁾ J. DE RO e.a., *De Muur Rond Geraardsbergen...*, p. 208.

⁽⁶⁾ Mocht iemand onder de lezers hier omtrent kunnen getuigen of meer over dit raadsel weten gelieve contact op te nemen met Johan.francois@yahoo.com

20 cl flesje limonade 'Sources Straal Bronnen'. (Foto: Johan François januari 2009)

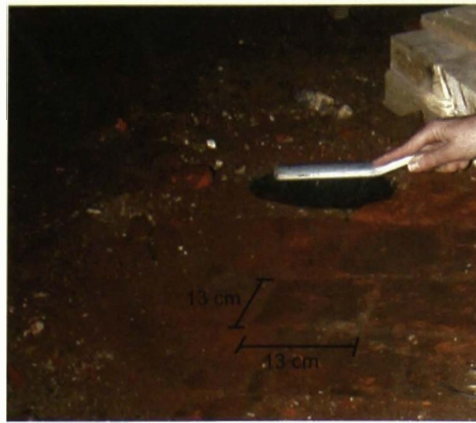
ranja limonade hadden de bijnaam "torpedo" flesjes en werden medio jaren 1960 tot in de jaren 1970 gebruikt. Een van de grootste afnemers van deze limonadeflesjes was in die tijd brouwerij *Concordia* die zelf geen limonades maakte. (7)

Waarneming 4

Aan de buitenzijde van de toren, kant van het Boerenhol, bevond zich tot voor de renovatiewerken ter hoogte van de eerste verdieping een grote rood geschilderde laaddeur. Deze deur verschafte toegang tot de eerste verdieping zoals bij

Rood geschilderde laaddeur op de eerste verdieping ter hoogte van de gevelwand kant Boerenhol. (Foto: Johan François juli 2008)

Vloerfragment op de gelijkvloerse verdieping. (Foto: Johan François juli 2009)

graanschuren en molenhuizen. Als waarneming vinden we hier de belettering 'TABACS' op de onderste helft van de deur. Deze moet aangebracht zijn in de periode 1911-1914 toen de toren dienst deed als droogmagazijn voor tabak en voeder. (8)

Waarneming 5

Hier wordt het al iets moeilijker. Op vraag van architect Herman François (ontwerper van de renovatiewerken) werd de aardenvloer van de benedenverdieping ± 30 cm uitgegraven tot zijn vermoedelijk oorspronkelijk niveau. Tijdens de ontruimings- en graafwerkzaamheden werden enkele potscherven gevonden. Deze zijn van recentere datum en moeilijk naar

Scherfjes met slib decoratie. (Foto: Johan François juli 2009)

Bodemfragment van kom of kan met gedraaide standring. (Foto: Johan François juli 2009)

oorsprong te determineren. Een grotere ontdekking was dat op exact het aangeduide afgegraven niveau een keramische tegelvloer bloot kwam te liggen. Het gaat om een zeer kleine oppervlakte van $\pm 0,5$ m² van ongeglazuurde, roodgebakken keramische tegels van 13 bij 13 cm.

Waarneming 6

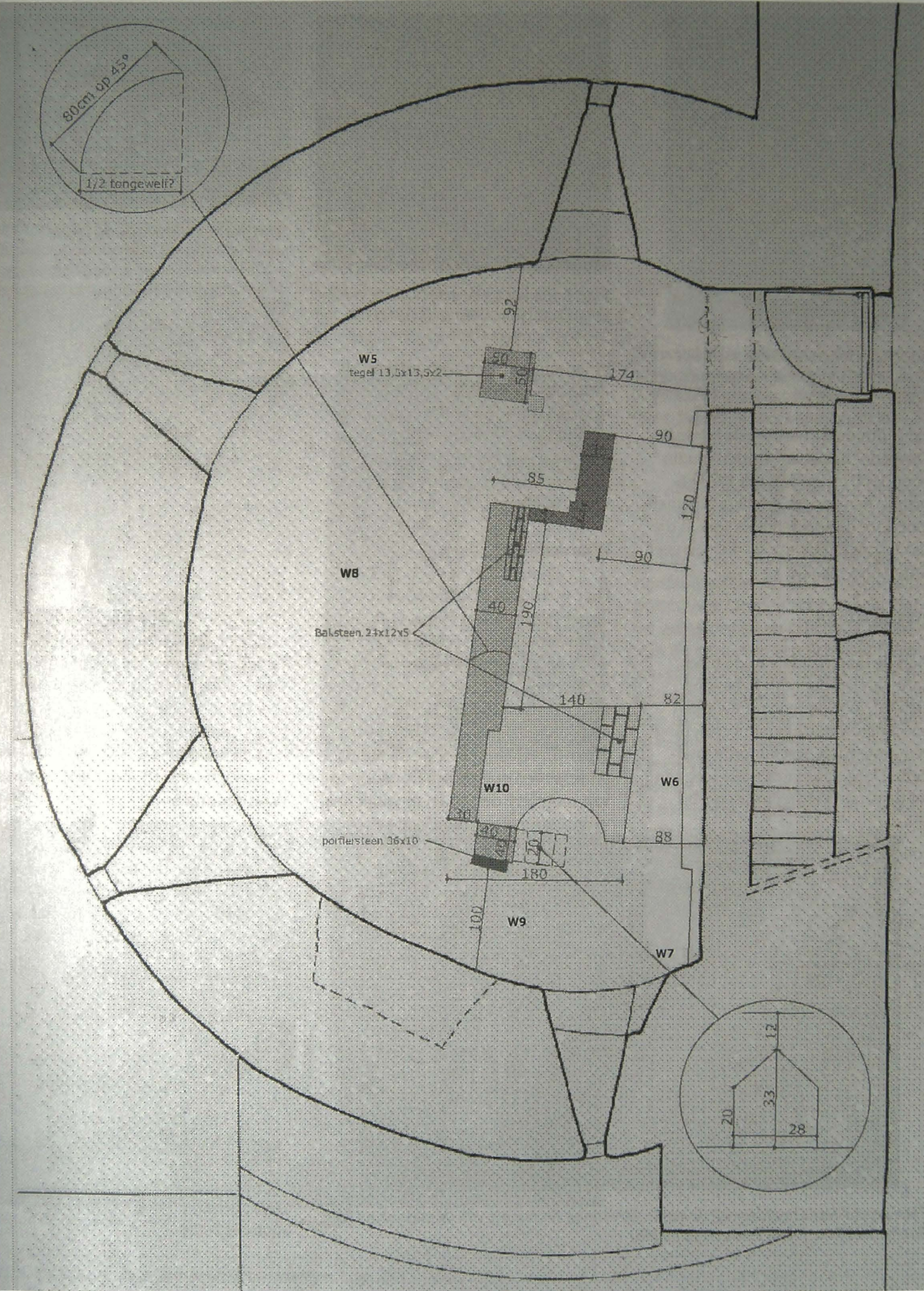
Bij het uitgraven van een sleuf voor een afvoerbuys parallel en naast de muur die de trap scheidt van de binnenruimte van de toren werden enkele potscherven gevonden. Het gaat

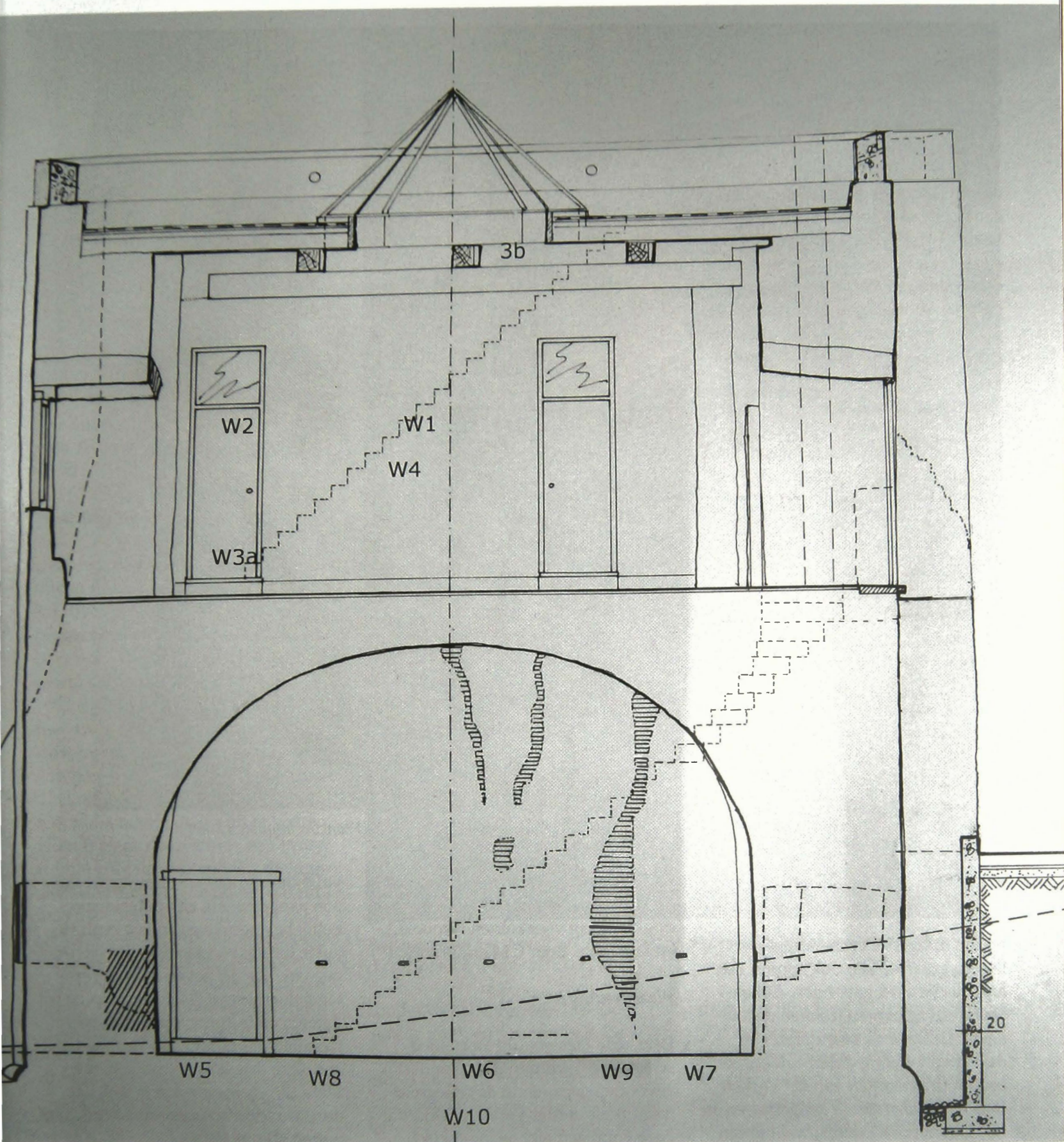
Bodem en oor van een klein steengoed schenkkannetje. (Foto: Johan François augustus 2009)

(7) E-mail van 28 augustus 2009 Louis-Philippe Van der Donckt, zaakvoerder *Straal Bronnen*.

(8) J. DE RO e.a., *De Muur Rond Geraardsbergen*, p. 207.

Gelijkvloers plan, waarbij W= waarneming.

Dwarsdoorsnede, waarbij W= waarneming.

om twee scherfjes roodgebakken klei met uitwendig bruinglazuur en met slib- (engobe) ⁽⁹⁾ decoratie afgewerkt. Ook kwam een relatief grote potscherf van een grijsgebakken klei met uitwendig bruinglazuur te voorschijn. Voor deze laatste is zeker een late datering op zijn plaats. Deze scherf is een deel van de bodem van een pot of kan met standring. Het gaat hier om een gedraaide standring wat zijn late datering verradt. Dergelijke grote potten hadden in eerste instantie een geknepen standring. Beide scherven zijn vermoedelijk eind 18de - eeuws.

Waarneming 7

Uiteindelijk werd ook de verplichte aardingslus aangebracht. Deze werd ingegraven op de benedenverdieping aan de binnenzijde naast de torenwand. Hierbij kwam een fragment van een klein kruikje te voorschijn. Dit kruikje uit grijsgebakken klei met inwendig deels grijsglazuur en uitwendig volledig bruinglazuur is vermoedelijk het oudste stuk dat tijdens de werkzaamheden aangetroffen werd en is te dateren tussen 1475 en 1550. Dit zou dus een overblijfsel kunnen zijn uit de periode dat de Sint-Sebastiaansgilde de toren in gebruik had. ⁽¹⁰⁾ Dit blijft echter een hypothese en berust op geen enkel sluitend bewijs.

Waarneming 8

Er zijn tijdens de ontruimingswerken en graafwerken ook sporen van organische aard gevonden. Enkele beenderfragmenten trokken de aandacht. Behalve de beenderen van duivenkadavers werden ook enkele beenderfragmenten van het varken (*Sus scrofa domesticus*) aangetroffen en hoe kan het ook anders, waar je een spade diep steekt kom je schelpen van

mosselen (*Mytilus edulis*) tegen. Het dateren van dierenbeenderen die ook nog vandaag voorkomen is moeilijk en kan enkel door C14 onderzoek. ⁽¹¹⁾

Waarneming 9

Deze drie Westerwald steengoedscherven ⁽¹²⁾ werden elk afzonderlijk gevonden gedurende de drie graaf-fasen zoals eerder vermeld. Doordat deze vondsten niet archeologisch werden vastgelegd en eerder bij toe-

val tijdens graaf- en ruimingswerken zijn aangetroffen, zijn ontegensprekelijk belangrijke gegevens zoals de juiste locatie en exacte diepte teloor gegaan. Lag dit boven of onder het tegelvloerniveau? Hierdoor wordt het dateren en in context plaatsen bemoeilijkt of onmogelijk. Vermoedelijk zijn deze drie Westerwaldscherven 17de - 18de -eeuws; zeker is wel, dat deze van drie afzonderlijke kruiken of potten afkomstig zijn.

Beenderfragmenten. (Foto: Johan François augustus 2009)

⁽⁹⁾ Dik vloeibare kleipasta waarmee ondermeer versieringen op keramiek aangebracht wordt. In tegenstelling tot glazuur, wat in basis een glaslaagje over het keramiek vormt. Glazuur is poriënvrij en draagt bij tot de waterdichtheid van het keramiek wat engobe niet doet.

⁽¹⁰⁾ J. DE RO e.a., *De Muur Rond Geraardsbergen...*, p. 152.

⁽¹¹⁾ Een methode van radiometrische datering waarmee de ouderdom van organisch materiaal wordt bepaald met behulp van de isotoop koolstof-14.

⁽¹²⁾ Steengoed afkomstig uit het Duitse stadje Westerwald in het Rijngebied. Typierend voor dit steengoed is de grijze kleur met zijn kobalt-blauwe inkleuring bedekt met zoutglazuur. Westerwald was een grootschalig productiecentrum in de 17de en 18de eeuw.

Drie fragmenten Westerwald steengoed. (Foto: Johan François augustus 2009)

Waarneming 10

Deze laatste waarneming is misschien nog de indrukwekkendste. Bij het nivelleren van de benedenverdieping stootte de aannemer op een rij bakstenen die in lichte helling uit de grond staken. Nadat deze zone wat verder werd vrijgemaakt, ontdekten men twee plaatsen waar men een staaf tot een halve meter de grond in kon laten zakken. Dit gaf de aanleiding om op deze plaatsen een endoscopisch onderzoek ⁽¹³⁾ uit te voeren. Hieruit bleek dat het over een kelderruimte ging die grotendeels dichtgestort was. Eén van de holten gaf uit in een kelderruimte onder een bakstenen tongewelf, de andere holte gaf uit op een nis zoals vroeger voorzien in kelders voor het plaatsen van een lichtbron. De ontdekte ruimte werd in kaart gebracht en verder ongevoerd gelaten. Tot op heden vermeldt de bestaande literatuur niets over een kelderruimte in de Dierkost.

Slotbeschouwing;

Uit de waarnemingen en in het bij-

Restanten van het gewelf van een kelder op de benedenverdieping van de toren. (Foto: Johan François oktober 2009)

zonder de scherven uit de bodem van de toren en het ontdekte kelderniveau, kan vermoed worden dat de grond onder de toren nog een kleine schat aan archeologisch bronnenmateriaal verbergt. Het zou dan ook de moeite lonen dit ongekend bodemarchief aan uitgebreider archeologisch onderzoek te onderwerpen. Niets in

deze is echter beslist noch uitgesloten ⁽¹⁴⁾, wel werd er geopteerd om de benedenverdieping niet te bevloeren maar enkel van een laagje ternairzand ⁽¹⁵⁾ te voorzien. Dit maakt een later archeologische studie niet onmogelijk.

johan.francois@yahoo.com

⁽¹³⁾ Onderzoek waarbij met een flexibele darm voorzien van een lichtbron en camera in nauwe holten kan gekeken worden. Zoals waarmee in de medische sector een gastroscopie uitgevoerd wordt.

⁽¹⁴⁾ Beslist op de werfvergadering van september 2009 in het bijzijn van Sofie Van Turtelboom, erfgoedconsulente Bouwkundig Erfgoed, Vlaamse Overheid.

⁽¹⁵⁾ Ternair-zand valt te vergelijken met een mager beton zoals bv stabilisé. Voordeel is de verwerkbaarheid en herwerkbaarheid. Ternair-zand kan na uitgedroogd te worden terug gebruikt worden waar bv. stabilisé dat niet kan.